

Zbigniew Nawrocki

Przebieg starań Torunia o wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO z perspektywy Miejskiego Konserwatora Zabytków

Rocznik Toruński 27, 17-21

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przebieg starań Torunia o wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO z perspektywy Miejskiego Konserwatora Zabytków

Zbigniew Nawrocki

Inspiracją do zabrania głosu na temat działań na rzecz wpisania Torunia na Listę UNESCO był artykuł prof. Sławomira Kalembki pt. *Kilka wspomnień i refleksji z początków starań o wpisanie Torunia na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO*, zamieszczony w poprzednim „Roczniku Toruńskim”¹. Zamiarem moim jest rozwinięcie tego tematu na podstawie posiadanych przeze mnie materiałów i doświadczeń wynikających z osobistego udziału w realizacji tego przedsięwzięcia.

Jak powszechnie wiadomo, pierwszym polskim miastem wpisanym na światową listę był Kraków. To był fakt, który jak miemam, przez nikogo w Polsce nie był kwestionowany, ale u ilu osób w Toruniu wzbudził nadzieję, że i nasze miasto ma podobną szansę? Jeśli nawet taka myśl zaświtała, to, jeśli jestem dobrze poinformowany, do publicznego poruszenia tego tematu zmobilizowała w Toruniu chyba tylko mgr Janinę Mazurkiewicz, kustosa Muzeum Mikołaja Kopernika. Ona, jako radna Miejskiej Rady Narodowej, na sesji w dniu 21 VI 1986 r., wystąpiła z wnioskiem o „poczynienie starań zmierzających do uzyskania dla Toruńskiego Zespołu Staromiejskiego statusu miasta wpisanego do światowego rejestru dziedzictwa kultury w Organizacji Narodów Zjednoczonych”. Potem były bezskuteczne próby zainteresowania tą sprawą toruńskich posłów.

Dopiero później grupa osób ze sfer zbliżonych do PAX podjęła tę inicjatywę i w 1989 r. zainicjowała utworzenie przy PAX Społecznego Komitetu mającego na celu działanie na rzecz wpisania Starego Miasta w To-

¹Rocznik Toruński, t. 26, 1999, s. 25–31.

runiu na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego. Przewodniczącym tego zespołu został prof. Sławomir Kalembka.

Jak wiemy, z inicjatywy tego Komitetu 31 III 1989 r. odbyła się Sesja nt. "Komitet Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego i zasady jego postępowania w odniesieniu do dóbr kultury i natury kwalifikowanych do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa". Sesję otworzył ówczesny przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej Kazimierz Jaworski, a podsumował ją prof. Sławomir Kalembka. Wygłoszone tam referaty omówił prof. Sławomir Kalembka w wyżej cytowanym artykule. Sesja ta niestety nie odniosła większego bezpośredniego skutku, ale niewątpliwie popularyzowała samą ideę w szerszym kręgu społeczeństwa toruńskiego. Zresztą, nawet wśród uczestników sesji nie było dużej wiary w możliwość wpisania Torunia na listę. Wyjątek stanowiła wypowiedź prof. Henryka Samsonowicza. Mówiło się, że główną przeszkodą może być strategiczne znaczenie Torunia, np. szkoła oficerska, poligon, mosty na ważnej trasie wschód-zachód.

W 1991 r., 17 czerwca, podjąłem się pełnienia funkcji Miejskiego Konserwatora Zabytków. Jednym z zadań, jakie sobie wówczas postawiłem, było podjęcie starań o wpisanie Torunia na Listę, tym bardziej że przedstawiciel Komitetu przyniósł mi teczkę z materiałami związanymi z jego działalnością. Uznał bowiem, że od kiedy jest Miejski Konserwator Zabytków, obdarzony odpowiednimi uprawnieniami, działalność Komitetu jest zbędna. Niestety, w tezcze nie było spisu członków Komitetu.

W tamtym czasie w Zarządzie Miasta chyba jedyną osobą, która rozumiała, widziała korzyść dla miasta i popierała popularyzację wśród radnych idei wpisania Torunia na Listę, był ówczesny prezydent miasta dr Jerzy Wiczorek. I właśnie z nim uznaliśmy za właściwe, żeby zorganizować spotkanie środowisk twórczych i przedstawicieli Rady Miasta Torunia, na którym podejmiemy dwa tematy: szansa Torunia wpisania na Listę (prof. Marian Arszynski) i problematyka konserwatorska Torunia (mgr Zbigniew Nawrocki). Na przewodniczącego spotkania poprosiliśmy prof. S. Kalembkę z racji jego autorytetu rektora UMK i funkcji przewodniczącego w Komitecie, w tym czasie właściwie już nie istniejącym. Spotkanie odbyło się 23 X 1991 r. w Domu Muz przy ul. Podmurnej. Jego organizacją zajął się Wydział Kultury, Turystyki i Sportu Urzędu Miasta w Toruniu kierowany przez Michała Staśkiewicza. Zebrani podpisali deklarację, przygotowaną, jeśli dobrze pamiętam, przez prof. S. Kalembkę oraz przez niego w obszernych fragmentach w jego ar-

tykule cytowaną, tym samym w pełni uznając za celowe kontynuowanie akcji.

W latach następnych prezydent m. Torunia dr Jerzy Wieczorek oraz Miejski Konserwator Zabytków poruszali tę sprawę przy okazji spotkań z Generalnym Konserwatorem Zabytków i przedstawicielami Ministerstwa Kultury i Sztuki. Odpowiedzi były wymijające, nikłe były szanse przebić się przez mur obojętności. W roku 1992, w gabinecie prezydenta Wieczorka, spotkaliśmy się z prof. Krzysztofem Pawłowskim, żeby z nim, jako przewodniczącym Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS, przedyskutować szansę Torunia. Profesor nie kwestionował szans Starego Miasta z zamkiem krzyżackim, ale w Nowym Mieście widział tylko kilka wybranych obiektów. To była pierwsza jaskółka spoza środowiska toruńskiego.

W roku 1993 Generalnym Konserwatorem Zabytków został prof. Andrzej Tomaszewski. Tak się złożyło, że wiadomość o mianowaniu dotarła do profesora podczas jego pobytu w Toruniu, na uroczystości Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Pałacu Dąbskich w Toruniu. I na tym spotkaniu, razem z prezydentem Wieczorkiem, zwróciliśmy się z prośbą o poparcie naszych starań. Profesor oficjalnie przyznał, że Toruń kwalifikuje się do wpisania i obiecał pomoc. Zaproponował też, żeby Zarząd Miasta Torunia oficjalnie wystąpił do Ministra Kultury i Sztuki z wnioskiem o wszczęcie starań rządu RP o wpisanie Torunia na Listę i żeby miasto przygotowało materiały niezbędne jako załącznik do wniosku.

Krótko później, w dniu 9 II 1993 r., na spotkaniu w gabinecie prezydenta dra J. Wieczorka, prof. M. Arsyński poinformował zebranych, że Rada Ochrony Zabytków przy MKiS przygotowała wstępną listę „pomników historii”, na której znalazł się także Toruń. Według prof. Arsyńskiego miasto tym samym znalazło się w swego rodzaju poczekalni do wpisu na listę światowego dziedzictwa. Na spotkaniu tym zapadła decyzja o zleceniu prof. Arsyńskiemu i dobranym przez niego współpracownikom dokumentacji do wniosku.

Od początku byliśmy świadomi, że jednym z warunków wpisania na listę jest wykazanie się władz miasta i jego mieszkańców stałą troską o stan zachowania jego zabytków. To był nasz słaby punkt. W jakim stanie był zespół staromiejski Torunia w tamtych latach, nie wszyscy pamiętają. Prace konserwatorskie właściwie zamarły w połowie lat siedemdziesiątych, piaskowiec na ul. Szerokiej rozsypywał się, elewacje kamienic od wielu lat nie były remontowane, sklepy padały, kwitł natomiast handel uliczny, a kilkudziesięciu obiektom groziła katastrofa.

Rozpoczęły się nowe czasy, ale nie było wiadomo, jak się potoczą. W latach 1990 i 1991 w budżecie miasta na remont zabytkowych obiektów pieniędzy nie przewidywano. Prywatni właściciele dopiero dochodzili swoich własności i pieniędzy też nie mieli. Miasto musiało dać dobry przykład i ten przykład dało. Wiosną roku 1992 ruszyły remonty 16 kamienic i innych obiektów miejskich, a jesienią trwały prace remontowe, głównie fasad, około 30 kamienic i obiektów prywatnych. Przykład zadziałał. Do roku 1995 miasto wyremontowało 35, a prywatni właściciele około 70 kamienic. W mieście dało się zauważyć zmianę na korzyść jego wyglądu. Główną konserwatorską inwestycją miejską był Dwór Artusa.

Można było powrócić do starań o wpisanie na Listę, tym bardziej że Zarządzeniem z dnia 8 IX 1994 r., ówczesnego prezydenta RP Lecha Wałęsy, „Toruń – Stare i Nowe Miasto” został uznany za pomnik historii.

Dnia 19 III 1996 r. Zarząd Miasta zlecił opracowanie załącznika do wniosku. Zlecenie zgodnie z propozycją prof. Mariana Arszyńskiego zostało skierowane nie do niego, lecz do Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Odpowiednia umowa została zawarta w dniu 15 IV 1996 r., o wykonanie pracy naukowo-badawczej pt.: „Dokumentacja opisowo-analityczna, kartograficzna i fotograficzna do wniosku o wpisanie miasta Torunia na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego” przez zespół w składzie:

- kierownictwo i organizacja: prof. Jan Tajchman
- koncepcja, tekst i redakcja: prof. Marian Arszyński
- konsultacja w zakresie problematyki konserwatorskiej: mgr Zbigniew Nawrocki.

W czerwcu 1996 r. opracowanie powyższe zostało przekazane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków.

W październiku 1996 r. na skutek wniosku Rządu Polskiego do UNESCO o wpisanie Torunia na Listę Światowego Dziedzictwa przybył do Torunia i był obecny na sesji Rady Miejskiej przedstawiciel Komitetu Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO prof. dr architekt Jonas Glemža, wiceminister Kultury Litwy, dyrektor Departamentu Kultury w Ministerstwie Kultury Litwy, członek Komitetu Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO. Był on delegowany przez Komitet Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO w celu sprawdzenia zgodności ze stanem faktycznym informacji zawartych w dokumentacji będącej załącznikiem do wniosku. Przez trzy dni wspólnie z prof. Marianem Arszyńskim oprowadzaliśmy gościa po mieście, zwracając mu

szczególną uwagę na autentyczność tutejszych zabytków, pokazując mu kamienice po konserwacji i te przed konserwacją, często zaniedbane, ale autentyczne, od piwnic po więźbę dachową.

Gość przyjechał nastawiony sceptycznie, przekonany, że w Polsce tylko Kraków jest autentyczny. W miarę zwiedzania, już w pierwszych godzinach, można było zauważyć zmieniające się korzystnie jego widzenie miasta. Goście prezentowaliśmy obok realizacji sztandarowych z lat ubiegłych, finansowanych z funduszy miejskich i państwowych, także realizacje z lat dziewięćdziesiątych, finansowane przez miasto, a zwłaszcza przez instytucje i osoby prywatne. Trzeba była pokazać zaangażowanie społeczeństwa w dzieło remontowania i konserwowania zabytków w nowej sytuacji politycznej. Jak wiemy, ocena wypadła pozytywnie.

Ostateczna decyzja zapadła 4 XII 1997 r. na XXI plenarnej sesji Komitetu Dziedzictwa Światowego UNESCO. Uroczystość wręczenia, przez Generalnego Konserwatora Zabytków prof. Andrzeja Tomaszewskiego, dokumentu wpisania Torunia na Światową Listę Dziedzictwa UNESCO odbyła się w dniu 30 I 1998 r. Główne uroczystości związane z tym faktem odbyły się w dniach 4 i 5 VI 1998 r. Dnia 4 czerwca o godz. 19,00 w Sali Wielkiej Dworu Artusa odbyła się uroczystość z koncertem Janusza Olejniczaka i Andrzeja Bauera, podczas której wręczone zostały statuetki herbu Torunia i medale pamiątkowe, a prof. Marian Biskup zaprezentował dopiero co wydany drukiem Album Jerzego Fryderyka Steinera z połowy XVIII w. *Toruń i miasta ziemi chełmińskiej*. Następnego dnia, 5 czerwca, o godz. 10,00 odbyła się uroczysta sesja Rady Miejskiej w Sali Mieszkańskiej Ratusza Staromiejskiego, na której Peter Strausser, w zastępstwie dyrektora Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO dr. Bernda von Droste zu Hulshoff, wręczył władzom miasta certyfikat wpisu Torunia na Listę Światowego Dziedzictwa. Bezpośrednio po sesji odbyło się odsłonięcie tablicy upamiętniającej wpis Torunia na Listę UNESCO, umieszczonej na elewacji Ratusza Staromiejskiego.